

**Абай атындағы ҚазҰПУ докторанты Н.Д. Шакированың
«6D011600 -География» мамандығы бойынша философия докторы
(PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Географияядан жаңартылған
мазмұн жағдайында климаттық түсініктер негізінде қоршаған орта
туралы білім қалыптастыру» тақырыбындағы диссертациялық
жұмысына отандық ғылыми көңесшісінің**

ПІКІРІ

Коршаған орта туралы білім қалыптастыру – Қазақстан Республикасындағы Орта білім берудің (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім беру) мемлекеттік жалпыға міндетті стандартына сәйкес, «Жаратылыстану» білім беру саласына енетін пәндердің басты міндеттерінің бірі. Осы білім беру саласындағы негізгі пәндердің бірі болып саналатын географияның ерекшелігі жаратылыстану және қоғамдық саланың білім мазмұнын кіркітіруі деуге болады. Орта білімнің құндылықтарға негізделген білім беруге бағытталған жаңартылған білім мазмұны география пәнінің құрылымы мен мазмұнына да өзіндік өзгерістер енгізді.

Бастауыш мектеп сатысында менгерілетін қоршаған орта туралы білім негізгі орта білім сатысында «Жаратылыстану» пәні (5-6 сыныптар) жеке пәндердің мазмұнында (7-9 сыныптар) қамтылады, жалпы орта білім сатысында (10-11 сыныптар) бейінді сипатта оқытылатын пәндер мазмұнында терендетіледі. Жаңартылған білім мазмұнында физикалық география мен экономикалық және әлеуметтік географияны жеке курстар түрінде оқыту дәстүрі түбекейлі өзгерілді. Бұл география пәні мұғалімдерінен жаңа әдістемелік құралдарды негізге алуды талап етеді.

Коршаған орта туралы білім оқушыда ғылыми негізделген әлемнің географиялық бейнесін ғана емес, жалпы дүниетанымын қалыптастырады. Бұл ретте қоршаған ортаның негізгі құрамбөлігінің бірі – атмосфераның төменгі қабатындағы ауа-райының көп жылдық режимі болып саналатын климат туралы түсініктер арқылы білім қалыптастыру теориялық қана емес, практикалық іс-әрекетпен байланысты болғандықтан өте нәтижелі болып есептеледі. Бұл аталған мәселелер Н.Д. Шакированың «Географияядан жаңартылған мазмұн жағдайында климаттық түсініктер негізінде қоршаған орта туралы білім қалыптастыру» тақырыбындағы диссертациялық зерттеуінің өзектілігін анықтап берді.

«Коршаған орта туралы білімнің қалыптасуының теориялық-әдіснамалық негіздері» деп аталатын бірінші білімде климаттық түсініктер негізінде қоршаған орта туралы білім мазмұнын оқытудың тәжірибелері, географиялық білім мазмұнында қоршаған ортаны ұлттық құндылықтар негізінде зерделеудің ерекшеліктері талданып, жаңартылған мазмұн жағдайында климат және қоршаған орта туралы білім берудің мазмұндық-құрылымдық моделі негізделген.

Коршаған орта туралы білім мазмұнын оқудың шетелдік тәжірибелеріне талдау жасау арқылы ізденуші географиядан шетелдік және отандық білім

мазмұнын салыстырып, айырмашылықтар мен үқастықтарды, озық тәжірибелерді зерделеген. Әсіресе ғылыми тағылымдама барысында Франциядағы мектеп географиясының ерекшеліктері мен қоршаған орта туралы білім қалыптастыру жағдайын терең зерттеуі құнды ақпараттар алуға негіз болған. Отандық мектеп географиясы мазмұнының академиялық сипаты ресейлік білім бағдарламаларында да байқалатынын нақты мысалдар негізінде атап көрсеткен.

Ізденушінің қоршаған ортаны ұлттық құндылықтар негізінде зерделеу идеясы да тың болып табылады. Өйткені ғасырлар бойы жинақталған халықтың қоршаған орта туралы білім мен тәжірибесі ментальдық деңгейде ғылыми біліммен ұштасып, білім деңгейін арттыруға ықпал ету мүмкіндігі жоғары. Сонымен қатар, қоршаған орта туралы білім қалыптастыруды климаттық түсініктер арқылы жүзеге асыру білімнің практикалық бағдарлануына көмектеседі. Н. Шакирова халықтық климаттық ұғымдарды кеңінен талдап, жыл сайын қайталаңатын климаттық құбылыстарды (амалдар) білім беру барысында қолдану қажеттілігін атап көрсеткен.

Ізденуші жаңартылған мазмұн жағдайында климат және қоршаған орта туралы білім берудің мазмұндық-құрылымдық моделін орасан мол отандық және шетелдік зерттеушілердің еңбектері мен өзінің талдаулары арқылы негіздеген. Жаңартылған мазмұндағы география пәні үшін тұнғыш рет құрастырылған бұл модель қоршаған орта туралы білімді климаттық түсініктер негізінде қалыптастырудың дайын әдістемелік сызбасы болып табылады.

Диссертацияның «Жаңартылған мазмұн жағдайында климаттық түсініктер негізінде қоршаған орта туралы білім мазмұнын оқытуудың әдістемесі» деп аталатын екінші бөлімінде географияны оқыту үдерісінде білім алушылардың климаттық түсініктер негізінде қоршаған орта туралы білімдерін қалыптастыруды жүзеге асыру мәселесі жан-жақты талданып, мектепте географиядан білім алушыларға қоршаған ортадағы климаттық өзгерістерді оқытуудың инновациялық тәсілдері, педагогикалық тәжірибе және оның нәтижелері берілген.

Ізденуші география пәні бойынша нақты мысалдар негізінде қоршаған орта туралы білім қалыптастыру алгоритмі берілген. Мысалы, «Климат түзүші факторлар» тақырыбы негізінде білім қалыптастырудың логикалық-құрылымдық жүйе құру кезеңдері толық сипатталған. Зерттеудің аса маңызды артықшылықтарының бірі ретінде ізденушінің әртүрлі графикалық модельдеу элементтерін тақырыпқа сәйкес қолдану ерекшеліктерін сипаттап беруін атауга болады. География сабактарында климаттық құбылыстар мен процестерді модельдеудің нақты жолдарының көрсетілуі мектеп мұғалімдері үшін құнды әдістемелік нәтижелер болып табылады. Сол себепті диссертациялық зерттеудің практикалық маңызы жоғары деп бағлауға негіз бар.

Қазіргі кезде әлемнің көптеген елдерінде климат өзгерістерін оқытуудың аса маңызды екендігі атап көрсетілуде. Еуропалық елдерде, соның ішінде әсіресе Швейцарияда климат өзгерістерін география пәні аясында оқытуудың

алдыңғы қатарлы бағдарламалары жасалып, жүзеге асырылуда. Осы жағдайда Қазақстанда тұңғыш рет Н. Шакирова өз зерттеуінде осы мәселені көтеріп, климат өзгерістерін мектеп географиясында оқытудың инновациялық әдістерін ұсынуы жұмыстың жаңашыл сипатын дәлелдейді. Диссиденттің бұл бағытта алдыңғы қатарлы шетелдік тәжірибелі талдай отырып, отандық географияның жаңартылған білім мазмұны негізінде климат өзгерістерін оқытудың өзіндік тиімді әдістерін ұсынады. Ізденуші эмоциялық-бейнелі, виртуалдық әлемге шому және т.б. әдістер арқылы климат өзгерістер мен болжамдарды түсінуге бағытталған әрекеттерді ұйымдастыруды сипаттайды.

Н. Шакирова зерттеу барысында алға тартылған ұсыныстар тиімділігін бағалау үшін Алматы қаласы, Алмалы ауданына қарасты М.Дулатұлы атындағы №136 мектеп-гимназиясында педагогикалық эксперимент жүргізді. Эксперимент барысында 8-сынып «География» пәні, «Физикалық география» бөлімі, «Атмосфера» бөлімшесі тақырыптары бойынша, авторлармен құрастырылған «Климаттық ұғымдар негізінде қоршаған орта туралы білім қалыптастыру әдістемесінің мазмұндық-құрылымдық моделін» басшылықта ала отырып қысқа мерзімді жоспарлар құрастырып, тәжірибеден өткізілді. Эксперимент нәтижелері ізденуші ұсынған әдістеменің тиімділігін көрсетті.

Н. Шакирова зерттеу жұмысының нәтижелері бойынша отандық және шетелдік басылымдарда 14 ғылыми мақала жарияланды, ҚР БФМ бекіткен 11-сыныптың «География» оқулығына 2-бөлімнен тұратын «Әдістемелік нұсқау», жаратылыстану-математика және қоғамдық-гуманитарлық бағыттары үшін қазақ және орыс тілдерінде жазылып, эксперимент мектептерінде 2019-2020 оқу жылында 1 жыл сыйнақтан өтті және 2020 жылы оқу үрдісіне енгізілді.

Осы аталғандар негізінде, Н.Д. Шакированың «6D011600 –География» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған «Географиядан жаңартылған мазмұн жағдайында климаттық түсініктер негізінде қоршаған орта туралы білім қалыптастыру» тақырыбындағы диссертациялық жұмысын аяқталған, жеке дара орындалған, теориялық және практикалық маңызы бар еңбек ретінде қорғауға ұсынуға болады деп есептеймін.

Отандық ғылыми кеңесшісі
География ғылымдарының докторы,
профессор

